

Szkolne sukcesy uczniów i ich pedagogiczne uwarunkowania w świetle teoretycznej analizy problemu

*Czym jest dla mnie sukces?
To nie jest łatwe pytanie.
Według mnie zależy to od wielkości
samego sukcesu. W swoim życiu co chwilę
wyznaczamy sobie jakieś cele.
Jedne są większe, inne mniejsze.
Abyśmy mogli odnieść sukces,
postawione przed nami zadanie
musi być możliwe do wykonania.
Jednak gdy podejmiemy się niezwykle trudnego,
a czasem prawie niewykonalnego zadania,
to radość z jego wykonania jest dużo większa.
Jan Mela, Czym jest dla mnie sukces*

Sukces, oprócz obiektywnego wydzźwięku, często cechuje subiektywnie nadawane znaczenie. W różnych dziedzinach życia przynosi satysfakcję i spełnienie. Jego warunkiem jest potencjał, zaangażowanie, wytrwałość, empatia, wiara w siebie, ambicja, siła przebicia, optymizm i poczucie własnej skuteczności. Na podstawie danych empirycznych można stwierdzić, że we współczesnej rzeczywistości miarę sukcesu obrazuje satysfakcja z osiągnięcia zamierzonych celów, możliwość samorealizacji oraz uzyskanie harmonii na płaszczyźnie zawodowej i rodzinnej. Pojęcie sukcesu pojawia się w języku potocznym, lecz chyba największą karierę termin ten zrobił w języku ekonomistów, czy może raczej w języku związanym z biznesem. Pomimo częstego występowania jego znaczenie nie jest precyzyjne, a zakres rozciąga się od określenia używanego dla pomyślnie zakończonego epizodycznego działania, po niemal równoważnik szczęścia. Czasami spotykamy się ze sformułowaniami dość śmiało łączącymi sukces właśnie ze szczęściem: „Osiągnąć sukces – to oczywiście mieć szczęście”¹.

¹ S. Witkowski, *Psychologia sukcesu*, Warszawa 1994, s. 16.

Osiągnięcia szkolne jako wyraz sukcesu edukacyjnego

Zasadniczym wymiarem funkcjonowania ucznia w sytuacji szkolnej są jego osiągnięcia. W literaturze przedmiotu spotykamy wiele definicji terminu *osiągnięcia szkolne*. Klasyczną, lecz kontrowersyjną, definicję podaje Wincenty Okoń, który pisze:

Osiągnięcia szkolne – wynik procesu dydaktyczno-wychowawczego, który uczniowie zawdzięczają szkole, a więc stopień opanowania przez uczniów wiedzy i sprawności, rozwinięcia zdolności, zainteresowań i motywacji, ukształtowania przekonań i postaw; do osiągnięć szkolnych zalicza się również takie formalne efekty pracy szkolnej, jak zdanie egzaminu, ukończenie klasy, szkoły czy zdobycie zawodu².

Znamienne jest stwierdzenie „uczniowie zawdzięczają szkole”, z którym trudno się zgodzić bez dyskusji. O osiągnięciach możemy mówić również wtedy, gdy ktoś opanował nowe dla niego czynności poza środowiskiem szkolnym, na przykład umie zachować się w określonej sytuacji celowo i skutecznie, lecz nauczył się tego dzięki własnemu wysiłkowi, korzystając z odpowiednich środków i ewentualnej pomocy innych osób³. Takie podejście podkreśla wartość pracy ucznia, a pomoc osób trzecich stanowi jedynie niezbędne wsparcie.

Krystyna Kuligowska dokonała przeglądu różnorodnych ujęć definicyjnych, ukazując iż osiągnięcia szkolne mogą być utożsamiane z osiągnięciami w opanowaniu przez uczniów wymagań programu nauczania, pozytywnymi zmianami w kierunkowej i instrumentalnej stronie osobowości ucznia, zachodzącymi w wyniku treści i procesu nauczania, a także zmianami zachodzącymi w uczniu na skutek kształcenia bądź specjalnie organizowanych przez szkołę form pracy wychowawczej. Ostatecznie autorka przyjmuje, że osiągnięcia szkolne to:

Korzystne zmiany zarówno w sferze instrumentalnej ucznia (w zasobach informacji, w sprawnościach intelektualnych, umiejętności korzystania z tych informacji w działaniu), jak i w sferze kierunkowej (w motywacji do działania, w aspiracjach, uczuciach oraz postawach)⁴.

Reasumując, można stwierdzić, że na gruncie działań oświatowych sukces w szkole to sytuacja bądź stan, w którym znajduje się uczeń mogący sprostać wymaganiom szkolnym. Na początku kariery szkolnej prawie każde dziecko nastawione jest pozytywnie do osiągania co najmniej dobrych wyników w nauce. Dlaczego więc tylko nielicznym się to udaje? Dlaczego okres edukacji szkolnej tak często kojarzy się z pasmem niepowodzeń, stresem, poczuciem beznadziejności, fiaskiem? Czy szkoła może, i czy powinna, podjąć działania stwarzające

² *Osiągnięcia szkolne*, [w:] W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2007, s. 292.

³ S. Witkowski, dz. cyt., s. 201.

⁴ K. Kuligowska, *Doskonalenie lekcji*, Warszawa 1984, s. 67.

optymalne warunki odnoszenia sukcesu przez możliwie jak najliczniejszą grupę uczniów – sukcesu na miarę ich potencjału, z równoczesnym uwzględnieniem możliwości i ograniczeń?

Wskaźniki osiągnięcia przez ucznia sukcesu w szkole

Na kształtowanie postaw młodych ludzi wpływa środowisko, w którym przebywają, czyli głównie dom rodzinny i szkoła. Szkoła może pomóc osiągnąć sukces, nie może jednak go zagwarantować, ani wyręczyć w tym ucznia. Poprzez przygotowanie dydaktyczne i wychowawcze można wzbudzić w dziecku chęć do działania i dalszego kształcenia się, które na pewno ułatwi mu start⁵. Jednym z podstawowych zadań systemu oświatowego jest podnoszenie efektywności kształcenia. Rozpoznanie specyfiki jakości osiągnięć uczniów pozwala na zaprojektowanie określonych działań dydaktyczno-wychowawczych, mogących zapewnić im powodzenie w nauce. Zwykle przyjmuje się, że jednym z istotniejszych wskaźników osiągnięć szkolnych są oceny uzyskiwane przez uczniów z poszczególnych przedmiotów, a średnia ocen jest miarą ich sprawności funkcjonowania w szkole⁶. Sukcesem szkolnym będzie więc uzyskanie odpowiednio wysokiej średniej ocen. Takie podejście nie uwzględnia jednak tego, że właściwy proces dorastania wymaga potwierdzeń płynących nie tylko ze sfery czysto naukowej, czyli możliwości przeżywania sukcesu związanego z wyzwaniem intelektualnymi, lecz także z pojawiającej się u młodych osób silnej potrzeby przynależności grupowej, a umiejętności życiowe, zdobywane w tej fazie, w znacznym stopniu zależą od charakteru sytuacji i kompensacji oferowanych przez grupę⁷. Pogląd ten jest zgodny z podejściem prezentowanym przez Andrzeja Sękowskiego, który przyjmuje, że osiągnięcia szkolne to oceny, uznanie, jakim cieszy się uczeń zarówno wśród nauczycieli, jak i kolegów, a także sukcesy w olimpiadach i innych konkursach⁸.

Christina Buchner przedstawiła wskaźniki osiągnięcia sukcesu w szkole, zgodnie z którymi dziecko odnosi sukces, jeśli: ma poczucie, że robi postępy

⁵ K. Nowak-Woźna, *Czego potrzebuje uczeń, by został człowiekiem sukcesu*, http://www.edulandia.pl/edukacja/1,101856,6559849,czego_potrzebuje_uczen_by_zostal_czlowiekiem_sukcesu.html [dostęp: 15.06.2014].

⁶ A.E. Sękowski, *Osiągnięcia uczniów zdolnych*, Lublin 2000, s. 89.

⁷ L. Witkowski, *Rozwój i tożsamość w cyklu życia. Studium koncepcji Erika H. Eriksona*, Toruń 2000, s. 48–49.

⁸ B. Dyrda, *Trudności w nauce szkolnej uczniów zdolnych, czyli słów kilka o Syndromie Nieadekwatnych Osiągnięć Szkolnych*, <https://www.ore.edu.pl/uczen-zdolny-spe/materialy-do-pobrania-uz/materialy-do-pobrania?download=149:trudnoci-w-nauce-szkolnej-uczniw-zdolnych-czyli-sw-kilka-o-syndromie-nieadekwatnych-osigni-szkolnych-dr-beata-dyrda> [dostęp: 25.01.2014].

w nauce, czerpie radość z tych postępów, jest gotowe włożyć w nie wysiłek, potrafi wytrwale pracować nad wytyczonym sobie zadaniem, osiąga rezultaty odpowiednie do jego uzdolnień, umie tak zorganizować swoją naukę, żeby poradzić sobie z obowiązkami i postrzega ją jako coś sensownego, porządnie prowadzi swoje zeszyty, ma porządek w przyborach szkolnych, wykorzystuje to, czego nauczy się w szkole, również poza nią (czytając książki, recytując wiersze, rozwiązując zadania)⁹. Sukces w szkole, który wyraża się w taki sposób, będzie dłużej oddziaływał i przyniesie uczniowi większe korzyści niż kilka dobrych ocen¹⁰. Dziecko, które osiąga prawdziwy sukces, nie traci motywacji ani chęci do nauki pod wpływem niepowodzenia – będzie to raczej zachętą do unikania w przyszłości popełnionego błędu.

Część wymienionych wskaźników można połączyć, tworząc bardziej ogólne, uniwersalne wskaźniki sukcesu. Możemy mówić, że osiągnięcie sukcesu związane jest z satysfakcjonującym („czerpie radość z tych postępów”) ukoronowaniem pewnego wysiłku („jest gotowe włożyć w nie wysiłek”; „jest w stanie wytrwale pracować nad wytyczonym sobie zadaniem, aż je zrealizuje”). Problematyczna jest jednak ocena, w jakim stopniu osiągnięcia dziecka są adekwatne do jego potencjału („osiąga rezultaty odpowiednie do jego uzdolnień”). Należałoby zatem mówić o sukcesie niezależnie od uzyskanych rezultatów, w odniesieniu do stopnia wykorzystania możliwości ucznia. W związku z tym istotne jest, aby zanim rozpocznie się analizę tego, w jakim stopniu uzyskiwane osiągnięcia są adekwatne do możliwości intelektualnych dziecka, poznać jego potencjał. Można przyjąć, że sukces jest satysfakcjonującym zakończeniem wysiłku, a satysfakcja ta płynie z osiągnięć, które są pełnym odzwierciedleniem posiadanych możliwości¹¹.

Znaczenie sukcesu szkolnego dla ucznia

„Często na uroczystościach szkolnych kieruje się do uczniów życzenie: «Odniescie sukces». O jaki sukces chodzi?”¹². Czas pobytu w szkole jest ważny, ponieważ wówczas rodzą się aspiracje młodego człowieka, zapadają decyzje związane z karierą edukacyjną. Konfrontacja podejmowanych starań i uzyskiwanych wyników może współdecydować o późniejszym podejściu do wyzwań, jakie będą przed nim stawiane lub jakie sam będzie stawiał przed sobą. Ten okres decyduje o poczuciu własnej wartości, o poziomie przyszłych aspiracji, rodzaju

⁹ C. Buchner, *Sukces w szkole jest możliwy*, Warszawa 2004, s. 13–14.

¹⁰ Tamże.

¹¹ J.K. Boryszewska, *Źródła sukcesu szkolnego młodzieży licealnej*, Kraków 2008, s. 16–17.

¹² M. Kozyra, *W pogoni za sukcesem*, <http://www.katolik.pl/w-pogoni-za-sukcesem,24029,416,cz.html> [dostęp: 01.06.2014].

podejmowanych zadań¹³. Osiągnięcie dobrych wyników w nauce jest warunkiem sukcesu szkolnego, dowodzi o adaptacji ucznia do środowiska, w którym funkcjonuje, pośrednio dostarcza wiedzy o jego samopoczuciu w szkole, często wpływa na akceptację ze strony nauczycieli i rówieśników. To, jak dziecko się uczy, jak osiąga sukcesy lub doznaje porażek w nauce, ma znaczenie dla dalszych losów edukacyjnych, wyboru przyszłego zawodu, a co za tym idzie – jego funkcjonowania w społeczeństwie. Nic tak bowiem nie motywuje do działania, jak radość z osiągniętego zwycięstwa; nic tak nie angażuje do kolejnych prac jak dobrze zaplanowane, zrealizowane i nagrodzone wykonanie zadań, a więc osiągnięty sukces.

Szkolne uwarunkowania sukcesów ucznia w nauce – wybrane przykłady

W literaturze przedmiotu rozważania o czynnikach warunkujących sukcesy szkolne uczniów dotyczą zazwyczaj czynników osobowościowych, środowiskowych i pedagogicznych. Terminem *czynnik* określa się „rodzaj warunków, jakie powinny być spełnione, by rozwój człowieka mógł przebiegać we właściwym kierunku i osiągać najwyższy pułap”¹⁴. W niniejszym artykule skupiam się na przybliżeniu niektórych czynników pedagogicznych, których istotę wiąże z szeroko pojmowaną działalnością szkoły jako instytucji powołanej do profesjonalnego organizowania procesu kształcenia dzieci i młodzieży. Jeśli pamiętamy, że czas pobytu w szkole jest ważny, gdyż wówczas rodzą się aspiracje młodego człowieka i zapadają decyzje związane z karierą edukacyjną, to ranga czynników pedagogicznych determinujących sukcesy dziecka w czasie odbywania nauki szkolnej nabiera istotnego znaczenia.

Przemiany cywilizacyjne i wynikające z nich tendencje edukacyjne związane są m.in. ze zmianą ogólnej filozofii edukacji i kształtowaniem modelu edukacji przyjaznej uczniowi, nastawionej na poznanie i rozwój mocnych stron osobowości dziecka, umożliwiającej uczniom osiągnięcie edukacyjnych sukcesów. Przy czym chodzi nie tylko o sukces w opanowaniu wiadomości i umiejętności oferowanych przez program szkolny, ale głównie o osiągnięcia w zakresie rozwoju osobowości dzieci i młodzieży, w zakresie wszystkich obszarów określonych w celach edukacji¹⁵.

¹³ J.K. Boryszewska, dz. cyt., s. 12.

¹⁴ J. Szempruch, *Czynniki pedagogiczne warunkujące szanse edukacyjne uczniów klas początkowych*, [w:] F. Bereźnicki, K. Denek, J. Świrko-Pilipczuk, *Procesy uczenia się i ich uwarunkowania*, Szczecin 2005, s. 93.

¹⁵ A. Karpińska, *W poszukiwaniu źródeł edukacyjnego sukcesu. Oferta edukacyjna dla wszystkich*, [w:] *Edukacja „głębszego poziomu” w dialogu i perspektywie*, red. A.

Szkoła z założenia powinna zatem tworzyć środowisko, w którym notuje się ciągły postęp osiągnięć edukacyjnych uczniów, zgodny z ich indywidualnymi możliwościami i potrzebami. Dzięki temu absolwenci byłiby w stanie sprostać wymaganiom kolejnego etapu kształcenia w wybranej szkole lub podejmować w przyszłości pracę zawodową, osiągając własne cele i aspiracje. Realizując zadania wspierania i rozwijania potencjału każdego ucznia, placówka edukacyjna ma do wykonania następujące zadania: dostrzegać potrzeby wszystkich uczniów, realizować ideę indywidualizacji procesu kształcenia, zapewnić realizację zdolności i talentów uczniów, adekwatnie motywować uczniów do nauki, zapewnić trafną i profesjonalną diagnozę zdolności i uzdolnień uczniów, rozwijać kompetencje nauczycieli do pracy z uczniami o specyficznych potrzebach edukacyjnych, stwarzać sprzyjające warunki do rozwoju nie tylko zdolności nie tylko intelektualnych, lecz także twórczych, emocjonalnych i społecznych¹⁶.

Szansą i koniecznością dynamizowania procesów rozwojowych jest podmiotowe traktowanie uczniów, stawianie ich w roli partnerów mających określone potrzeby, pomysły, możliwości, uzdolnienia, życzenia, i wykorzystanie tych elementów w aktywizowaniu uczniów oraz emocjonalnym wiązaniu ich z tym, co dzieje się w pracy szkolnej. Takie ustawienie działań dydaktyczno-wychowawczych, skoncentrowanych na uczniach jako jednostkach czynnych, dążących do rozwoju, bogatych w potencjalne możliwości, daje szansę sukcesu każdemu dziecku, stwarza dużą siłę motywacyjną do uczenia się, czyni ze szkoły środowisko bytowania aprobowane przez podmioty uczące się, które chętnie doń wracają i dobrze się w nim czują¹⁷. Respektowanie zasady podmiotowości w kształceniu przejawia się nie tylko w akcie przyzwolenia na swobodne przekształcanie, tego co zaistniało. Podmiotowość to przede wszystkim dążenie do samodzielnego myślenia i odpowiedzialnego, konsekwentnego działania. Podmiotowość to akceptacja i umiejętność wyzwiania potencjalnych możliwości każdego ucznia¹⁸.

Zakres podmiotowości uczniów zależy głównie od wzajemnego przekazywania sobie przez nauczyciela i uczniów ról podmiotów i przedmiotów w edukacji, a także pełnienia ról twórców, użytkowników i wykonawców zadań edukacyjnych¹⁹.

W przebiegu każdego procesu istotna jest współpraca zespołu, który go realizuje i nadzoruje, sposób komunikowania się członków tego zespołu oraz jedność realizowanych celów. Istotna jest współpraca zarówno podczas planowania

Karpińska, Białystok 2005, s. 11.

¹⁶ B. Dyrda, *Edukacyjne wspieranie rozwoju uczniów zdolnych. Studium społeczno-pedagogiczne*, Warszawa 2012, s. 168.

¹⁷ J. Szempruch, dz. cyt., s. 97.

¹⁸ J. Orzelska, *Zaawansowanie w stosowaniu kształcenia wielostronnego a rozwijanie twórczego myślenia*, [w:] F. Bereźnicki, K. Denek, J. Świrko-Pilipczuk, *Procesy ucznia się i ich uwarunkowania*, Szczecin 2005, s. 167.

¹⁹ W. Kojs, *Działanie jako kategoria dydaktyczna*, Katowice 1994, s. 115.

działania i wytyczania jego celów, jak i podczas ich realizacji. Atmosfera w szkole może spowodować, że podejmowane zadania będą realizowane z sukcesem bądź odwrotnie – z formalnego punktu widzenia wszystkie organizacyjne warunki wydają się spełnione, a jednak nie zostały w pełni zrealizowane. Dobry wewnętrzny klimat szkoły powoduje, że jej zasięg i zakres wewnętrznego działania jest większy²⁰. Uczniowie chętniej przychodzą do szkoły, w której mają szansę osiągnięcia sukcesów.

Tworzywem służącym rozwijaniu potencjału uczniów oraz wywoływaniu u nich przeżyć o pozytywnym ładunku emocjonalnym są treści kształcenia. Ich realizacja powinna stać się środkiem do uzyskiwania sprawności intelektualnych uczniów, rozwoju umiejętności poznawczych i kształtowaniu ich postaw ukierunkowanych na osiąganie sukcesów w nauce szkolnej. Możliwości pozytywnych przeobrażeń są związane ze stosowaniem szerokiego wachlarza metod nauczania i form pracy z uczniem²¹. Okoń zauważa, że

[...] nauczanie, w którym stosuje się zróżnicowane metody i środki, umożliwiające uczącym się zarówno przyswajanie gotowych wiadomości, jak i rozwiązywanie problemów tematycznych i praktycznych, a zarazem przeżywanie wartości naukowych, społecznych, moralnych i estetycznych oraz bezpośredni udział w przekształcaniu warunków otoczenia. Metody te umożliwiają poznanie rzeczywistości i oddziaływanie na nią, przy czym rzeczywistość staje się tu punktem wyjścia poznania i terenem jego praktycznej weryfikacji²².

Bogaty repertuar metodyczny sprzyja wykorzystywaniu możliwości tkwiących w dziecku, podtrzymuje jego aktywność i ciekawość poznawczą, emocjonalnie wiąże dziecko z pracą w szkole, sprzyja podtrzymaniu jego motywacji do uczenia się, co tym samym potęguje jego szanse na sukces²³.

Gdy w szkole zostaną poprawnie określone potrzeby edukacyjne ucznia oraz otrzyma on odpowiednie wsparcie, może znacznie poprawić swoje wyniki poprzez odpowiednio dobrane techniki edukacyjne. Ułatwiają one kontakt z uczniem i pomagają mu w uczeniu się. Równie ważny, jak rozwój umysłowy, jest rozwój emocjonalny ucznia. Szkoła może pomóc mu wykształcić w sobie pewien typ zachowań i postaw wobec rzeczywistości bądź problemów, z jakimi przyjdzie mu się zmierzyć. Niezwykle istotne jest w tym przypadku, by aktywizować ucznia i odpowiednio motywować go do działania. Pozwoli mu to na poznanie, doskonalenie i zdobywanie nowych umiejętności oraz zmobilizuje

²⁰ T.M. Zimny, *Socjopsychiczne uwarunkowania procesu kształcenia*, [w:] F. Bereźnicki, K. Denek, J. Świrko-Pilipczuk, *Proces kształcenia i jego uwarunkowania*, Szczecin 2005, s. 218.

²¹ J. Szempruch, dz. cyt., s. 98.

²² Cyt. za: J. Półturzycki, *Wielostronność w realizacji procesów edukacyjnych*, [w:] F. Bereźnicki, K. Denek, J. Świrko-Pilipczuk, *Procesy ucznia się i ich uwarunkowania*, Szczecin 2005, s. 36.

²³ J. Szempruch, dz. cyt., s. 98.

go do pracy. Właściwe jest okazywanie uczniowi wsparcia, wiary w jego możliwości, dostrzeganie jego potrzeb i uzmysłowienie mu, jak wiele może dokonać. Nie wszyscy uczniowie mogą doświadczać takiego wsparcia ze strony najbliższych, a jest to niezbędne do osiągnięcia sukcesu²⁴.

Osiągnięcia edukacyjne dziecka zależą również od współpracy nauczycieli i rodziców. „Pedagogiczne relacje rodziny i szkoły dają szansę ciągłego doskonalenia się nauczycieli i rodziców jako wychowawców odpowiedzialnych za wszechstronny rozwój dzieci”²⁵. Współpraca powinna rozpocząć się w momencie przyjęcia dziecka do szkoły i być kontynuowana w systematycznej formule przez cały okres edukacji ucznia. Słusznie twierdzi się, że rodzina i szkoła stanowią dwa podstawowe środowiska wychowawcze, mające decydujący wpływ na wszechstronny rozwój młodego pokolenia, tym korzystniejszy, im częściej rodzice i nauczyciele nawiązują bliższe kontakty oparte na współdziałaniu i współpracy. Partnerstwo nauczycieli i rodziców winno się sprowadzać, między innymi, do uzgadniania zakresu i charakteru wymagań szkolnych oraz trybu ich spełniania, konsultowania wyników osiągniętych przez dziecko, uzgadniania działań wychowawczych podejmowanych przez każdą ze stron²⁶.

Szkolne bariery osiągnięcia sukcesów przez uczniów

Bariery na drodze osiągnięcia sukcesów przez uczniów są różnorodne i najczęściej tworzą niesprzyjającą kompilację uwarunkowań ich szkolnych dokonań. Mogą mieć one charakter wewnętrzny (ograniczone możliwości intelektualne, deficyty rozwojowe, zaburzenia emocjonalne, spadek motywacji do nauki) bądź zewnętrzny (słaba stymulacja środowiska rodzinnego, przepełnione klasy, brak indywidualizacji programów nauczania, brak oddziaływań korekcyjno-kompensacyjnych i wyrównawczych)²⁷.

W pedagogice od dawna podejmuje się problem środowiska szkolnego jako miejsca stymulacji, wspierania i pomocy w szeroko pojętym rozwoju dzieci i młodzieży. Kazimierz Denek pisze, że dobra szkoła to ta, która stymuluje rozwój dzieci i młodzieży, aktywizuje młode pokolenie, przygotowuje je do funkcjonowania w realiach gospodarki rynkowej, uczy współpracy i porozumienia, które zapobiegają powstawaniu frustracji, agresji, ucieczkom w uzależnienia, wprowadza w trudny świat przeżyć dzieci i młodzieży, pomaga zrozumieć i ulepszać

²⁴ K. Nowak-Woźna, dz. cyt.

²⁵ J. Szempruch, dz. cyt., s. 100.

²⁶ Tamże, s. 101.

²⁷ M.J. Długozimna, *Uczeń z szansą na sukces*, www.psychotekst.pl/artykuly.php?nr=42 [dostęp: 28.05.2014].

relacje międzyludzkie, pokazuje sposoby skutecznego uczenia się, doskonalą, uczy samokontroli, samooceny i samodzielności oraz tego, jak postępować w życiu²⁸. Niestety od wielu lat w nurt rozważań o szkole wpisują się także głosy pedagogiki krytycznej, która wskazuje na główne jej mankamenty. Dokonując przeglądu badań nad barierogennym wpływem szkoły na osiąganie sukcesów przez uczniów, warto odwołać się do rozważań Doroty Klus-Stańskiej nad tożsamością współczesnej szkoły. Autorka zauważa:

Wydaje się, że szkoła w obecnej postaci jest całkowicie niewydolna i nieadekwatna wobec zmian systemowych współczesnego świata i polskiej rzeczywistości rynkowej, społecznej i kulturowej. Zamknięta w inercyjnej replikowanej pseudorealności programów nauczania, wąsko rozumianych zadań dydaktycznych, eksponująca uczenie się jako opanowanie podręcznika [...] szkoła staje się skansenem kulturowym, nie tylko niezapewniającym nabywanie kompetencji do radzenia sobie we współczesności, ale wręcz pielęgnującym kompetencje bezużyteczne, autodestrukcyjne wobec jednostki i społeczeństwa²⁹.

Bogusław Śliwerski podkreśla, iż w szkole „zapomina się o wybitnych zdolnościach”³⁰. Zbigniew Kwieciński oskarża ją natomiast „o zabijanie w dzieciach ich zdolności i motywacji poznawczych, obcinanie potencjału twórczego, tłumienie zainteresowań, ograniczanie wiary we własne możliwości”³¹. Edward Nęcka i Aleksandra Tokarz zwracają uwagę, że w szczególności dotyczy to negatywnego oddziaływania szkoły na rozwój uzdolnień twórczych³². Na przykłady dysfunkcjonalności szkoły w zakresie nieuwzględniania potrzeb, zainteresowań i aspiracji uczniów wskazał również Tadeusz Lewowicki³³, podkreślając w tej kwestii istotność zaburzeń w relacjach komunikacyjnych pomiędzy uczniami a nauczycielami, hierarchii zdolności i osiągnięć uczniów, które prowadzą do blokad rozwojowych w zakresie możliwości poznawczych, zdolności przeżywania świata i samorealizacji. Wychowanek w takich okolicznościach traktowany jest jak:

[...] obiekt, który powinno się poddać obróbce ukierunkowanej na ukształtowanie go według projektu zewnętrznego. Projekt ten jest dziełem teoretyka-pedagoga naukowego, nadającego mu formę wykładu celów wychowania, których realizacja ma ukształtować człowieka, pożądanego z punktu widzenia interesu dominującej grupy społecznej. Wychowanek, jako przedmiot kształcenia, nie wywiera (z założenia) wpływu na program, który zawiera projekt jego osobowości³⁴.

²⁸ K. Denek, *Ku lepszemu edukacji*, [w:] F. Bereźnicki, K. Denek, J. Świrko-Pilipczuk, *Procesy uczenia się i ich uwarunkowania*, Szczecin 2005, s. 6.

²⁹ D. Klus-Stańska, *Dokąd zmierza polska szkoła? Pytania o ślepe uliczki, kierunki, konteksty*, [w:] *Dokąd zmierza polska szkoła*, red. D. Klus-Stańska, Warszawa 2008, s. 26.

³⁰ B. Śliwerski, *Edukacja pod prąd*, Kraków 2001, s. 32.

³¹ Z. Kwieciński, *Dynamika funkcjonowania szkoły*, Toruń 1995, s. 14.

³² B. Dyrda, *Edukacyjne wspieranie rozwoju...*, s.161.

³³ Zob. T. Lewowicki, *W stronę paradygmatu edukacji podmiotowej*, „Edukacja” 1990, nr 2, s. 34.

³⁴ J. Rutkowiak, *Pulsujące kategorie jako wyznacznik mapy myślenia o edukacji*, [w:]

Krzysztof J. Szmidt wskazał na podstawowe wady i mankamenty praktyki szkolnej. Są to: prymat nauczania nad uczniem się, dominacja problemów zamkniętych, przewaga pytań o niskim poziomie kognitywnym, nadmierna rywalizacja i dominacja ocen zewnętrznych, mała dbałość o rozwijanie sfery emocjonalno-motywacyjnej osobowości uczniów, przedmiotowe traktowanie uczniów, ich bierność, schematyczne procedury dydaktyczne zabijające ciekawość poznawczą i działania eksploracyjne podmiotów uczących się oraz karzące kryteria oceny szkolnej³⁵. Dodatkowo, co podkreśla Urszula Morszczyńska:

techniki nauczania determinują sposoby uczenia się. Nabyte w szkole doświadczenia, często niewysokiej wartości z punktu widzenia efektywności pracy, przesycone rutyną, nudą, uczeń wykorzystuje ucząc się samodzielnie, bo nie wie, że można inaczej. Nudne *wkuwanie* pamięciowe słówek i dialogów z podręcznika oraz wypełnianie ćwiczeń staje się szarą rzeczywistością ucznia [...]. Szybko dziecko takie traci zapał i motyw do nauki³⁶.

Tadeusz Pilch dodaje, iż

współczesny system wychowania i kształcenia przekazuje wiedzę gotową oraz stawia na jej reprodukcję, wykształca umiejętności przystosowawcze, mentalność adaptacyjną, tworzy człowieka jednowymiarowego o orientacji zachowawczej, utrwała konformizm³⁷.

Nauczyciele w większości zaś skłonni są preferować uczniów odtwórczych, podczas gdy przejawy samodzielności, oryginalności myślenia, twórczej wyobraźni i aktywności raczej są przez nich niedoceniane bądź wręcz tłumione stosowaniem metod podających i werbalnych³⁸. Dzięki funkcjonowaniu mechanizmu oporu, enklawom nieposłuszeństwa, niszom, w których dzieje się coś ciekawego oraz licznym głosom krytyki szkoły, wyprowadzono wnioski, iż szkołę trzeba zmienić, ponieważ uczniowie są dzisiaj inni niż dawniej, a otaczający ich świat zmienia się o wiele szybciej i gruntowniej niż szkoła³⁹.

J. Rutkowiak, *Odmiany myślenia o edukacji*, Kraków 1995, s. 32.

³⁵ K.J. Szmidt, *Twórczość i pomoc w tworzeniu w perspektywie pedagogiki społecznej*, Łódź 2001, s. 171.

³⁶ U. Morszczyńska, *Strategie uczenia się języka obcego przez młodzież*, [w:] F. Berezniński, K. Denek, J. Świrko-Pilipczuk, *Procesy uczenia się i ich uwarunkowania*, Szczecin 2005, s. 137.

³⁷ T. Pilch, *Spółczesność wobec szkoły – szkoła wobec przyszłości. Rozważania o polskiej polityce oświatowej*, [w:] *Ciągłość i zmiana w edukacji szkolnej. Społeczne i wychowawcze obszary napięć*, red. J. Skurzykiewicz, M. Kulesza, Łódź 2010, s. 32.

³⁸ K.J. Szmidt, dz. cyt., s. 174.

³⁹ B. Dyrda, *Edukacyjne wspieranie rozwoju...*, s. 161.

Podsumowanie

Zadaniem współczesnej szkoły jest przygotowanie człowieka do twórczego uczestnictwa w cywilizacji. Oznacza to nie tylko umiejętność korzystania ze zdobyczy kultury i techniki, ale nade wszystko umiejętność ich rozwijania i doskonalenia⁴⁰.

Niestety wielu uczniów uczęszczających do szkół nie jest w stanie zredukować wszelkiego rodzaju mankamentów w swoim potencjale rozwojowym czy też rozwijać rzeczywistych talentów i umiejętności, które zwiększyłyby ich szanse na uzyskiwanie sukcesów na polu własnej edukacji. Szkoła musi zatem stać się bardziej otwarta na stwarzanie warunków do odnoszenia satysfakcjonujących osiągnięć edukacyjnych, nie tylko uczniom wybitnie uzdolnionym intelektualnie, lecz także zupełnie przeciętnym w tym zakresie, a wykazującym talenty innego rodzaju, na przykład artystyczne, społeczne bądź techniczne.

Wszyscy uczący się chcą i powinni osiągać sukces szkolny na miarę swoich możliwości oraz uzdolnień. Szkoła nie może zamykać drzwi przed dziećmi o oryginalnych zainteresowaniach, często bardzo twórczych i na pewno nietuzinkowych. Sukces szkolny nie powinien być spostrzegany ani przez szkołę, ani przez dziecko wyłącznie przez pryzmat odznaki wzorowego ucznia lub laureata olimpiady przedmiotowej. Można osiągnąć sukces także w innych dziedzinach. Pozwoli to na lepsze funkcjonowanie dziecka w roli ucznia, poprawę samooceny, zwiększenie motywacji do pracy, twórcze rozwijanie zainteresowań, a w przyszłości trafny wybór swego miejsca w świecie ludzi dorosłych.

Tworzenie optymalnych warunków do osiągnięcia sukcesu szkolnego na miarę prezentowanego przez ucznia poziomu i rodzaju uzdolnień jest obowiązkiem współczesnej dobrej szkoły. Tylko taka placówka staje się miejscem, z którym uczeń chętnie się utożsamia. Dzieci i młodzież, którym szkoła kojarzyć się będzie wyłącznie z kolejną oceną niedostateczną, lękiem przed surowym nauczycielem, nudą i marazmem, nie będą miały tej szansy.

Bibliografia

- Boryszewska J.K., *Źródła sukcesu szkolnego młodzieży licealnej*, Impuls, Kraków 2008.
Buchner C., *Sukces w szkole jest możliwy*, przekł. M. Jałowiec, Jedność, Warszawa 2004.
Ćwikliński A., *Zmiany w zakresie modernizacji procesu kształcenia*, [w:] F. Bereźnicki, K. Denek, J. Świrko-Pilipczuk, *Procesy ucznia się i ich uwarunkowania*, Kwadra, Szczecin 2005.

⁴⁰ A. Ćwikliński, *Zmiany w zakresie modernizacji procesu kształcenia*, [w:] F. Bereźnicki, K. Denek, J. Świrko-Pilipczuk, *Procesy ucznia się i ich uwarunkowania*, Szczecin 2005, s. 76.

- Denek K., *Ku lepszemu edukacji*, [w:] F. Bereźnicki, K. Denek, J. Świrko-Pilipczuk, *Procesy ucznia się i ich uwarunkowania*, Kwadra, Szczecin 2005.
- Długozimna M.J., *Uczeń z szansą na sukces*, www.psychotekst.pl/artykuly.php?nr=42 [dostęp: 28.05.2014].
- Dyrda B., *Edukacyjne wspieranie rozwoju uczniów zdolnych. Studium społeczno-pedagogiczne*, Żak, Warszawa 2012.
- Dyrda B., *Trudności w nauce szkolnej uczniów zdolnych, czyli słów kilka o Syndromie Nieadekwatnych Osiągnięć Szkolnych*, <https://www.ore.edu.pl/uczen-zdolny-spe/materialy-do-pobrania-uz/materialy-do-pobrania?download=149:trudnoci-w-nauce-szkolnej-uczniw-zdolnych-czyli-sw-kilka-o-syndromie-nieadekwatnych-osignni-szkolnych-dr-beata-dyrda> [dostęp: 25.01.2014].
- Karpińska A., *W poszukiwaniu źródeł edukacyjnego sukcesu. Oferta edukacyjna dla wszystkich*, [w:] *Edukacja „głębszego poziomu” w dialogu i perspektywie*, red. A. Karpińska, Trans Humana, Białystok 2005.
- Klus-Stańska D., *Dokąd zmierza polska szkoła? Pytania o ślepe uliczki, kierunki, konteksty*, [w:] *Dokąd zmierza polska szkoła*, red. D. Klus-Stańska, Żak, Warszawa 2008.
- Kojs W., *Działanie jako kategoria dydaktyczna*, Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1994.
- Kozyra M., *W pogoni za sukcesem*, <http://www.katolik.pl/w-pogoni-za-sukcesem,24029,416,cz.html> [dostęp: 01.06.2014].
- Kuligowska K., *Doskonalenie lekcji*, WSiP, Warszawa 1984.
- Kwieciński Z., *Dynamika funkcjonowania szkoły*, UMK, Toruń 1995.
- Lewowicki T., *W stronę paradygmatu edukacji podmiotowej*, „Edukacja” 1990, nr 2, s. 34–48.
- Mela J., *Czym jest dla mnie sukces – mówią kandydaci do tytułu „Człowiek bez barier”* www.niepelnospawni.pl/ledge/x/10804 [dostęp: 01.06.2014].
- Morszczyńska U., *Strategie uczenia się języka obcego przez młodzież*, [w:] F. Bereźnicki, K. Denek, J. Świrko-Pilipczuk, *Procesy ucznia się i ich uwarunkowania*, Kwadra, Szczecin 2005.
- Nowak-Woźna K., *Czego potrzebuje uczeń, by został człowiekiem sukcesu*, http://www.edulandia.pl/edukacja/1,101856,6559849,czego_potrzebuje_uczen_by_zostal_czlowiekiem_sukcesu.html [dostęp: 15.06.2014].
- Orzelska J., *Zaawansowanie w stosowaniu kształcenia wielostronnego a rozwijanie twórczego myślenia*, [w:] F. Bereźnicki, K. Denek, J. Świrko-Pilipczuk, *Procesy ucznia się i ich uwarunkowania*, Kwadra, Szczecin 2005.
- Osiągnięcia szkolne*, [w:] W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Żak, Warszawa 2007.
- Pilch T., *Społeczeństwo wobec szkoły – szkoła wobec przyszłości. Rozważania o polskiej polityce oświatowej*, [w:] *Ciągłość i zmiana w edukacji szkolnej. Społeczne i wychowawcze obszary napięć*, red. J. Skurzykiewicz, M. Kulesza, Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2010.
- Półurzycki J., *Wielostronność w realizacji procesów edukacyjnych*, [w:] F. Bereźnicki, K. Denek, J. Świrko-Pilipczuk, *Procesy ucznia się i ich uwarunkowania*, Kwadra, Szczecin 2005.
- Rutkowiak J., *Pulsujące kategorie jako wyznacznik mapy myślenia o edukacji*, [w:] J. Rutkowiak, *Odmiany myślenia o edukacji*, Impuls, Kraków 1995.
- Sękowski A.E., *Osiągnięcia uczniów zdolnych*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2000.
- Szempruch J., *Czynniki pedagogiczne warunkujące szanse edukacyjne uczniów klas początkowych*, [w:] F. Bereźnicki, K. Denek, J. Świrko-Pilipczuk, *Procesy uczenia się i ich uwarunkowania*, Kwadra, Szczecin 2005.

- Szmidt K.J., *Twórczość i pomoc w tworzeniu w perspektywie pedagogiki społecznej*, Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2001.
- Śliwowski B., *Edukacja pod prąd*, Impuls, Kraków 2001.
- Witkowski S., *Psychologia sukcesu*, PWN, Warszawa 1994.
- Witkowski L., *Rozwój i tożsamość w cyklu życia. Studium koncepcji Erika H. Eriksona*, Wydaw. J. Witkowicz, Toruń 2000.
- Zimny T.M., *Socjopsychiczne uwarunkowania procesu kształcenia*, [w:] F. Bereźnicki, K. Denek, J. Świrko-Pilipczuk, *Proces kształcenia i jego uwarunkowania*, Kwadra, Szczecin 2005.

School of successful pupils and their pedagogical considerations in the theoretical analysis of the problem

Abstract: At the beginning of their school career, almost every child is positively geared to achieve at least good results in science. It is usually assumed that one of the most important indicators of educational attainment are the marks obtained by the pupils of different subjects, and the average grade is a measure of the efficiency of the school. This approach does not take into account the fact that the actual process of growing up requires confirmation flowing not only from the purely scientific, that is, the possibility of experiencing success associated with intellectual challenges, but also with the emerging young people a strong need for group membership and life skills gained in this phase significantly depend on the situation and nature of compensation provided by the group. According to K. Denek, seized much success on the basis of educational activities, „success” in school is a situation or condition in which the student is capable to meet the demands of school. This is how a child learns, or not achieving the success or experiencing failures in science, is important for the fate of education, the choice of future profession, and thereby functioning in society. Nothing in fact does not motivate to action, as the joy of victory achieved. Nothing is committed to further work as well planned, executed and awarded the execution of tasks, and thus achieved success. In the literature, discussion of the factors determining successful school students usually apply to personality factors, environmental and educational.

Keywords: learning outcomes, pupils, school, school achievement, school requirements

Słowa kluczowe: efekty kształcenia, osiągnięcia szkolne, szkoła, uczeń, wymagania szkolne

